

דין השטחים המוחזקים לגבי מצוות התלויות בארץ*]

בבואנו לדון בשאלה זו עלינו לחלקה בשלשה סוגים נפרדים: א) השטחים שהם ברשות מדינת ישראל ושנכבשו על ידי עולי מצרים וגם על ידי עולי בבל. ב) השטחים שהם ברשות ישראל ושנכבשו ע"י עולי מצרים אבל לא נכבשו ע"י עולי בבל. ג) השטחים שהם ברשות ישראל כעת אך לא נכבשו אפילו על ידי עולי מצרים.

בקשר עם הסוג הראשון התשובה היא ברורה בודאי שהם חייבים במצוות התלויות בארץ ואפילו אם לא היו נמצאים ברשות ישראל מפני שקדושה שניה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא. נמצא שהשטחים הללו חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה, לפי שיטות הראשונים שבזמן בית שני היתה א"י מחוייבת בתרומות ומעשרות מן התורה, דלא בעינן ביאת כולכם בתרומות ומעשרות; ברם לפי שיטת הרמב"ם חייבים אותם השטחים בתרומות ומעשרות רק מדבריהם משום דסבירא ליה דאף לגבי תרומות ומעשרות בעינן ביאת כולכם, ולכך גם בבית שני היה החיוב של תרומות ומעשרות רק מדרבנן.

אולם לגבי השטחים מהסוג השני אין התשובה ברורה כמו שהיא בקשר לסוג הראשון. אותם השטחים שנכבשו רק ע"י עולי מצרים ולא ע"י עולי בבל בודאי שלא חלה עליהם קדושת א"י בטרם שנכבשו ע"י מדינת ישראל, השאלה היא לפיכך אם הכבוש של מדינת ישראל מהווה שינוי במצב השטחים הללו ואם לאחר שנכבשו ע"י צבא ישראל נתקדשו בקדושת א"י מכוח ההלכה של כיבוש. בעצם השאלה היא אם כיבוש זה נחשב לכיבוש רבים או לא, כי אם נניח שהכיבוש נחשב בתור כיבוש יחיד גרידא אז ברור שלא חלה על השטחים הללו קדושת א"י משום שאנו פוסקים כר' יוסי (ע"ז כא.) דכיבוש יחיד לא שמיא כיבוש; ואע"פ דקיימא לן דסוריא יש לה קדושת א"י מדרבנן [ע"י רמב"ם הל' תרומות (א:ד)], היינו דוקא סוריא אבל כיבוש יחיד אחר אינו מהווה קדושת א"י כלל אפילו לא מדרבנן.

כדי שנוכל להכריע בשאלה זו, עלינו להגדיר את המהות של כיבוש רבים לעומת מהות כיבוש יחיד. ניחזי אנן מה הם שיטות הראשונים בקשר עם כיבוש רבים. לפי רש"י (גיטין ח: ד"ה כיבוש יחיד; ע"ז כ: ד"ה סוריא) הכיבוש של סוריא נחשב לכיבוש יחיד, מפני שדוד כבש את סוריא לצורכו, שלא על פי אורים ותומים ובלי ששים רבוא; הכיבוש של יהושע מאידך גיסא היה כיבוש רבים על פי אורים ותומים והיו שם ששים רבוא וכבשו לצורך כולם. זהו גדרו של כיבוש רבים לפי רש"י. ברם, לפי התוספות אם המקום שנכבש הוא מהארץ שניתנה לאברהם אבינו אז אין הדבר תלוי מי הם הכובשים יחיד או רבים. התוס' בגיטין (שם ד"ה, כיבוש יחיד) אומרים (בשם הספרי) שסוריא נחשבת לכיבוש יחיד משום שבשעה שדוד כבש את סוריא לא היתה עדיין כל א"י כבושה; אבל אחר שכבשו את כל א"י כל מה שהיו כובשים מחו"ל היה קדוש ואפילו יחיד. התוס' בע"ז (כא. ד"ה כיבוש) מביעים את אותו הרעיון במלים אחרות: "דכל שאין לו רשות לכבוש נקרא חו"ל, דכל זמן שלא כבש כל א"י לא היה לו רשות לכבוש חו"ל, שהרי בשעה שדוד כבש סוריא היתה עדיין ירושלים ברשות היבוסי. שיטת הרמב"ם היא אופיינית. כשהרמב"ם מזכיר את הגדר של כיבוש רבים לעומת כיבוש יחיד, הוא אומר שכיבוש רבים הוא כיבוש על ידי מלך או נביא מדעת רוב ישראל או מדעת בית דין הגדול [בהל' תרומות (א:ב) מזכיר הרמב"ם את הדרישה של מדעת רוב ישראל; אולם בהל' מלכים (ה:ו) הוא מזכיר את הדרישה של דעת ב"ד הגדול]. ברם, כשהרמב"ם דן בענין סוריא (הל' תרומות שם הל' ג') הוא אומר, שסוריא איננה נחשבת לא"י מן התורה, משום שאע"פ שדוד כבש את סוריא על פי ב"ד הגדול, מ"מ באותה שעה לא היתה עדיין כל א"י כבושה בידי ישראל.

רואים אנו שהרמב"ם כשהוא דן בענין סוריא אז הוא מזכיר את אותו הבאור של התוס' שסוריא נחשבת לכיבוש יחיד משום שבשעה שדוד כבש את סוריא לא היתה כל הארץ שניתנה לאברהם אבינו בידי ישראל וירושלים היתה עדיין בשלטון היבוסי; אלא רק שהתוס' בע"ז אומרים שסוריא נחשבת לכיבוש יחיד משום שדוד לא היה לו רשות לכבוש את סוריא כל זמן שחלק מא"י לא היה כבוש בידינו, ואילו מהרמב"ם משמע שדוד כבש ברשות, שהרי הרמב"ם אומר שדוד כבש סוריא על פי בית דין הגדול ובודאי שבית דין הגדול נהג על פי דין כשהורה לו לכבוש אותה. ומכל מקום כיבוש סוריא אינו נחשב לכיבוש רבים משום שבשעת כיבוש סוריא לא היתה עדיין ירושלים בידי ישראל. ברם, בשעה שהרמב"ם דן במהות כיבוש רבים לעומת כיבוש

יחיד אז הוא אומר שכיבוש רבים הוא כיבוש שנעשה ע"י מלך או נביא מדעת רוב ישראל או מדעת בית דין הגדול, וכיבוש יחיד הוא זה שלא נעשה ע"י מלך מדעת ב"ד הגדול. ועלינו להבין את שיטת הרמב"ם. כי מכיון שהרמב"ם אומר שכיבוש רבים הוא כיבוש ע"י מלך ישראל מדעת ב"ד הגדול והוא בעצמו הרי אומר שדוד כבש סוריא על פי ב"ד הגדול ואם כן היתה צריכה סוריא להיות נחשבת בתור כיבוש רבים ולא לכיבוש יחיד, ומדוע אומרת הגמרא שסוריא נחשבת לכיבוש יחיד. ואם נאמר שישנה הלכה מיוחדת שכל זמן שלא נכבשה כל א"י אין קדושה יכולה לחול על מקומות נוספים אם כן מדוע תולה הגמרא (גיטין שם ועוד) את כיבוש סוריא בשאלה אם כיבוש יחיד שמיה כיבוש או לא והרי הטעם שסוריא איננה קדושה בקדושת א"י הוא משום שאין קדושה חלה על מקומות נוספים ולא משום כיבוש יחיד.

ושמעתי מאחי הגאון ר' יוסף דב [זצ"ל] תירוץ נכון. הנה הרמב"ם (הל' תרומות א:י) כתב: "עכו"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי היא בקדושתה, לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא ביכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לעכו"ם מעולם ויש קנין לעכו"ם בסוריא להפקיע מן המעשרות ומן השביעית כמו שיתבאר." הרי מבואר בלשון הרמב"ם דאם יש קנין ביד נכרי להפקיע מידי תרומות ומעשרות והישראל חזר ולקח מיד העכו"ם, אם נאמר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש, אז הקרקע חוזרת ומתקדשת בקדושת א"י על ידי שהיא כעת ברשות ישראל בזה שחזר ולקחה מן העכו"ם. רואים אנו שלפי המאן דאמר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש אין אנו זקוקים למעשה מלחמה ומעשה כיבוש כדי לקדש את הקרקע בקדושת א"י ורק העובדא שהקרקע היא ברשות ישראל גורמת שתחול קדושה על הקרקע אפילו בלי מלחמה, ומעשה כיבוש כלל. אם כן יכולים אנו לומר דלפי הרמב"ם הגדר של כיבוש יחיד הוא שהכיבוש לא נעשה ע"י מלך או נביא מדעת רוב ישראל או בית דין הגדול. אמנם הכיבוש של סוריא בשעתו לא היה כיבוש יחיד כלל אלא כיבוש רבים מכיון שנעשה ע"י דוד המלך על פי בית דין הגדול. אלא שישנה הלכה אחרת דכל זמן שהארץ שניתנה לאברהם אבינו לא נכבשה בידינו אז אין קדושת א"י חלה על מקומות נוספים. הדין הזה שייך אפילו למאן דאמר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש, משום שזהו דין מיוחד דאין קדושה יכולה לחול על שטחים נוספים, ואם כן אפילו לרבי מאיר דסבירא ליה (ע"ז שם) דכיבוש יחיד שמיה כיבוש, מ"מ בשעתו כשדוד כבש סוריא לא היתה עדיין הקדושה יכולה לחול. ברם, לפי רבי מאיר דסבירא ליה כיבוש יחיד שמיה כיבוש אמרינן דנהי דבאותה שעה כשדוד כבש סוריא לא היתה יכולה לחול הקדושה, מ"מ לאחר זמן כשהמלך דוד כבש את כל ירושלים מידי היבוסים וכל א"י שניתנה לאברהם אבינו נכבשה אף היא, שפיר חלה אז הקדושה על סוריא; ואף על גב דלאחר זמן כשירושלים נכבשה לא היה מעשה כיבוש חדש בסוריא מ"מ לפי המאן דאמר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש לא בעינן מעשה כיבוש ומלחמה כלל אלא רק העובדא שהארץ כבושה תחת ידינו דיה שתחול קדושה על הארץ. ואם כן לפי רבי מאיר נתקדשה סוריא לאחר זמן כשכל א"י נכבשה תחת ידינו. ברם, לפי המאן דאמר דכיבוש יחיד לא שמיה כיבוש, אז בעינן מלחמה ומעשה כיבוש ואם כן מכיון שסוריא לא נתקדשה בשעתו כשדוד כבש אותה, מצד ההלכה שכל זמן שא"י אינה כבושה תחת ידינו אין קדושה חלה על מקומות נוספים לפיכך אי אפשר שתחול קדושה על סוריא לאחר זמן, משום שאז ליכא כיבוש חדש, ולפי רבי יוסי דאמר כיבוש יחיד לא שמיה כיבוש בעינן מלחמה ומעשה כיבוש. על כל פנים, לפי הרמב"ם הגדר של כיבוש רבים לעומת כיבוש יחיד הוא שהכיבוש נעשה ע"י מלך ישראל מדעת רוב ישראל או מדעת בית דין הגדול. מאידך גיסא כיבוש יחיד הוא לפי הרמב"ם "כשיחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אבינו אינו נקרא א"י כדי שיהגו בו כל המצוות" (הל' תרומות א:ב). והוא מוסיף: "ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים, אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו." והנה ה"חזון איש" הקשה מה הוא הבאור בדברי הרמב"ם, דממה נפשך אם הכיבוש שנתהווה על ידי זה שכל שבט כבש חלקו נחשב לכיבוש יחיד, אם כן מה הואיל יהושע בזה שחילק את א"י לשבטים. והנראה ששיטת הרמב"ם היא שלא רק מלחמה שנלחם מלך ישראל על פי בית דין הגדול נחשב לחפצא של כיבוש רבים, אלא גם חלוקת הארץ לשבטיה על ידי מלך על פי בית דין הגדול נחשב לכיבוש רבים. והטעם לזה הוא משום שכל חלות דין של כיבוש רבים מבוסס על מה שנאמר "והביאך ד' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך" (דברים ל:ה). נמצא שכל החלות דין של כיבוש רבים הוא חלות דין של ירושת כל ישראל שיכול להתהוות בין ע"י מלחמה שנעשית ע"י מלך מדעת בית דין הגדול ובין על ידי חלוקת הארץ שנעשתה אף היא ע"י מלך מדעת ב"ד הגדול.

לאחר כל האמור, עלינו להתבונן בתנאי הדין של כיבוש רבים לפי השיטות השונות. לפי רש"י התנאים של

כיבוש רבים הם: א) שהכיבוש יהיה על פי אורים ותומים; ב) שששים רבוא ישתתפו בכיבוש. לפי התוספות התנאי של כיבוש רבים הוא שבשעת הכיבוש של מקומות נוספים תהיה כל הארץ שניתנה לאברהם אבינו כבושה תחת ידינו. ואילו לפי הרמב"ם הדין הזה הוא אמיתי אבל אין לו שום שייכות עם ההלכה של כיבוש רבים. ברם, לפי הרמב"ם התנאי של כיבוש רבים הוא שהכיבוש יהיה ע"י מלך או נביא מדעת רוב ישראל או מדעת בית דין הגדול. שיטת הסמ"ג אף היא כשיטת הרמב"ם, אלא שהסמ"ג (מ"ע קלג) מוסיף שגם כיבוש שנעשה על ידי שופט מדעת רוב ישראל נחשב לכיבוש רבים.

הבה נחתור להבין את השיטות השונות. רש"י (גיטין ח:): מפרש: "כיבוש יחיד דדוד שלא היו כל ישראל ביחד, כדרך שהיו בכיבוש יהושע שהיו כולם וכבשוה לצורך כל ישראל קודם חלוקה אבל דוד לא כבש אלא לצורכו." כוונתו של רש"י בפירוש כיבוש יחיד "שלא היו כל ישראל ביחד" היא בודאי שבמלחמת סוריא לא השתתפו ששים רבוא ישראל וכמו שביאר במקום אחר (ע"ז כ:), אלא שעלינו להבין מה היא הכוונה בהוספה "אבל דוד לא כבש אלא לצורכו"? הלא מתחילת דבריו של רש"י משמע שהסיבה שבגללה סוריא היא כיבוש יחיד מפני שלא השתתפו בכיבושה ששים רבוא ואילו מסוף דבריו משמע שהסיבה היא משום שדוד לא כבש לצורך כל ישראל אלא לצורכו. והיא גופא קשיא לומר שדוד כבש סוריא לצורך עצמו ולא לצורך העם. ונראה דרש"י סובר דכיבוש רבים הוא רק כשהכיבוש מתייחס לכל ישראל כחטיבה אחת; כלומר, כשהכיבוש על פי דין מתייחס לכל האומה הישראלית כגוף אחד ולא רק לרבבות יחידים, ואם אמנם לשיטת רש"י כיבוש רבים דורש השתתפות ששים רבוא; אבל אין זה בגלל המספר של ששים רבוא, כי יכול להיות שהכיבוש הוא כיבוש של ששים רבוא יחידים. ואם הכיבוש הוא של יחידים אז אין הבדל בין כיבוש של יחיד כשהוא אחד וכיבוש של יחידים אף שהם ששים רבוא. אלא כיבוש רבים הוא רק כיבוש שמתייחס לכל ישראל כחטיבה אחת. אמנם כדי שהכיבוש יתייחס לכל ישראל זקוקים אנו להשתתפות של ששים רבוא.

רש"י (ע"ז כ:): מפרש שאם אין הכיבוש על פי הדיבור (כלומר בלי אורים ותומים) אינו נחשב לכיבוש רבים. והטעם לזה הוא פשוט משום שאין המלך נלחם מלחמת הרשות בלי אורים ותומים וכמו שפסק הרמב"ם (הל' כלי המקדש י"ב): "ואין נשאלין בהן להדיט אלא או למלך, או לבית דין, או למי שצורך הצבור בו, שנאמר: ולפני אלעזר הכהן יעמוד, הוא - זה המלך, וכל בני ישראל - זהו משוח מלחמה, או מי שצורך הצבור בשאלתו וכל העדה - אלו ב"ד הגדול." הרי מבואר בלשון הרמב"ם שכל דבר שצורך הציבור בו נשאלין לאורים ותומים. זאת אומרת שכל פעולה שנוגעת לכל הציבור כחטיבה אחת נזקקים לאורים ותומים, וכלי אורים ותומים אין המלך או משוח מלחמה רשאי להתעסק בפעולה שצריכה להתייחס לכל ישראל בתור ציבור כולו וכגוש אחד. לכן אומר רש"י (בע"ז) דכיבוש סוריא אינו כיבוש רבים אלא כיבוש יחיד משום שמלחמת סוריא לא היתה על פי אורים ותומים, ומפני זה לא היתה יכולה להתייחס לכל הציבור ולא הוי כיבוש רבים.

ועי' בלשון הרמב"ם (הל' מלכים ד:): "כל הארץ שכובש הרי היא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שיראה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה, ובכל אלו הדברים דינו דין ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ד' שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות שנאמר: ושפטנו מלכינו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו." מבואר בלשון הרמב"ם דאם מלך כובש איזו ארץ אזי הארץ קנויה למלך ולכל עבדיו ולאנשי המלחמה. ואין ספק שהרמב"ם כאן אינו מתכוין למלחמה שמלך ישראל נלחם על פי בית דין הגדול ואורים ותומים שהיא כיבוש רבים. כי בכיבוש רבים אזי הארץ קנויה לא רק לאנשי מלחמה אלא לכל ישראל מפני שמלחמה שהיא כיבוש רבים מתייחסת לכל ישראל, ואם כן ודאי שכוונתו היא רק למלחמה שהיא כיבוש יחיד שאז המלחמה והכיבוש אינם מתייחסים לכל ישראל רק ללוחמים והכובשים שהם המלך, עבדיו ואנשי המלחמה ולכן כתב הרמב"ם: כל הארץ שכובש הרי הוא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי מלחמתו כפי מה שיראה. ולפי זה נוכל להבין את הדיוק בלשון רש"י שיהושע כבש לצורך כל ישראל אבל דוד לא כבש אלא לצורכו. וכוונתו היא לומר שהכיבוש של יהושע שהיו בו ששים רבוא ועל פי אורים ותומים כך התייחס לכל ישראל, שע"י זה נעשית הארץ קנויה לכל ישראל ולכן היה הכיבוש כיבוש רבים, לצורך כל ישראל. ברם, הכיבוש של דוד בסוריא שלא השתתפו בו ששים רבוא ולא היה על פי אורים ותומים לא התייחס לכל ישראל אלא רק לאלו שהשתתפו באותה מלחמה והם דוד ואנשי מלחמתו והיושבים על הכלים, לפיכך היה הכיבוש של סוריא רק לצורכו של דוד כיון שעל ידי אותו הכיבוש נעשתה סוריא קנויה רק לדוד ולאנשי מלחמתו.

היוצא מדברינו שלפני רש"י כיבוש רבים הוא כיבוש שמתייחס לכל ישראל ולא רק להרבה יחידים. ונראה דגם התוספות מסכימים לאותה הגדרה דכיבוש רבים הוא כיבוש שמתייחס לכל ישראל. ברם, התוספות בגיטין

ובע"ז בניגוד לשיטת רש"י סוברים דכיבוש יכול להתייחס לכל ישראל אפילו כשאין בו השתתפות של ששים רבוא ולכן אומרים התוספות שמה שכיבוש סוריא נחשב לכיבוש יחיד הוא בגלל שלא היתה לדוד רשות לכבוש את סוריא באותה שעה משום שירושלים היתה עדיין תחת שלטון היבוסים וכל זמן שאין כל ארץ כנען כבושה תחת ישראל אין רשות לכבוש שטחים נוספים כמבואר בספרי. והנה מפשטות לשון התוספות בגיטין משמע דאחר שכבש את כל א"י אזי אפילו אם יחיד כבש מחו"ל היתה קדושה, אפילו בלי אורים ותומים וששים רבוא ולא מדעת ב"ד הגדול ורוב ישראל מצד ההלכה של: כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה (דברים יא:כד). אבל דבר זה מלבד שהוא חידוש גדול הוא גם קשה הבנה דאיך יכולים אנו לומר דאחר שנכבשה א"י כל מה שיחיד כובש נקרא כיבוש רבים, והלא ההגדרה של כיבוש רבים היא שהכיבוש מתייחס לכל ישראל ולא רק ליחידים הכובשים; ואיך נוכל לומר דהכיבוש שנעשה ע"י יחיד מישראל בלי דעת ב"ד הגדול ובלי אורים ותומים נחשב לכיבוש של כל ישראל. בשלמא ביחיד שכבש איזה מקום מארץ כנען שניתנה לאברהם אבינו, אז הוא נחשב לכיבוש רבים, משום שכיון שניתנה הארץ לאברהם אבינו אז הכיבוש מהווה מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ מצד גזירת הכתוב של "וירשתם אותה וישבתם בה" (דברים יא:לא) ולכן יכול הכיבוש להתייחס לכל ישראל אף על פי שנעשה רק על ידי יחיד מישראל. ברם, ביחיד מישראל בלי ב"ד הגדול ובלי אורים ותומים שכבש ארץ נוספת מחו"ל אחר שכל א"י היא כבושה תחת ידינו מכיון שאין הכיבוש מהווה מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ מהיכי תיתי שהכיבוש הזה יהיה מתייחס לכל ישראל. אמנם דברי התוספות (ע"ז כא. ד"ה כיבוש יחיד) מפוזרים לנו אור על שיטתם וכך כתבו: "פ"ה שלא היה שם אורים ותומים וששים רבוא, ויותר נראה כמו שפירש הר"ר יצחק מהרפוט דכל מה שכבש יחיד כגון יאיר בן מנשה אינו א"י, אבל קשיא דאי מא"י הוא אין זה קרוי כיבוש יחיד, ואם מחו"ל הוא אפילו היו שם ששים רבוא קרוי כיבוש יחיד, לכך נראה כל שאין לו רשות לכבוש נקרא חו"ל, דכל זמן שלא כבש כל א"י לא היה לו רשות לכבוש חוץ לארץ, והכי איתא בספרי פרשת עקב: שכשכבש דוד ארם נהרים וארם צובה אמר לו הקב"ה סמוך לפלטין שלך לא כבשת ואתה הולך ומכבש חו"ל." דברי התוס' צריכים עיון דבתחילה הזכיר שיטת הר"ר יצחק מהרפוט דכל מה שכבש יחיד, כלומר בלי ששים רבוא נחשב לכיבוש יחיד וזהו כמו שיטת רש"י אלא שרש"י אומר שדרושים שני תנאים לכיבוש רבים: אורים ותומים וששים רבוא ואילו הר"ר יצחק אומר שמספיק רק תנאי אחד - ששים רבוא ועל כך הקשו התוס' דאם המקום שכבש הוא מא"י אין זה כיבוש יחיד אפילו אם יחיד כבש אותו ואם מחו"ל אפילו אם יש בו ששים רבוא נחשב כיבוש יחיד. בודאי כוונתם היא דאם המקום שאחד כובש הוא מחו"ל אז הכיבוש נחשב לכיבוש יחיד אפילו אם יש בו ששים רבוא כל זמן שהכיבוש הוא שלא על פי בית דין הגדול וכמו שמבואר ברמב"ם שכל כיבוש שהוא על פי בית דין הגדול נחשב לכיבוש יחיד (ברם, לפי הרמב"ם כל כיבוש שהוא שלא על פי בית דין הגדול נחשב לכיבוש יחיד אפילו אם המקום שנכבש הוא מארץ כנען). אמנם לפי זה לפנינו סתירה בדברי התוס', שהרי כאן בקושיהם על הר"ר יצחק הם אומרים שאם המקום שכובשים הוא מחו"ל אזי הכיבוש נחשב לכיבוש יחיד אפילו אם ישבו ששים רבוא אם אינו מדעת בית דין הגדול. ואילו לאחר מכן הם אומרים דסוריא נחשב לכיבוש יחיד משום שהכיבוש נעשה בשעה שחלק מא"י היתה עדיין תחת רשות היבוסים, ומשמע מזה שאם היתה ארץ כנען כולה כבושה תחת ישראל בשעה שדוד כבש את סוריא, אז היה נחשב כיבוש סוריא לכיבוש רבים אפילו אם היה נעשה ע"י יחיד בלי דעת ב"ד הגדול וכמו שכתבו התוס' עצמם בגיטין (ח:): "פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכיניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת," וכן ביהושע (א:ד): "מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החתים ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם." כדי להתאים את הגבולות שנזכרו בספר במדבר עם הגבולות שבספר דברים צריכים אנו לומר שיש הבדל יסודי בין שני סוגי הגבולות. הגבולות שנזכרו במדבר מהווים את הגבולות שלא רק הובטחו לאברהם אבינו אלא גם ניתנו לו במתנה ואף נכבשו ע"י עולי מצרים. ברם הגבולות שבספר דברים אם כי הובטחו ע"י הקב"ה

לאברהם אבינו אבל לא ניתנו לו במתנה וגם לא נכבשו ע"י עולי מצרים. ועל פיפירוש הרמב"ן על התורה (דברים יא:כד) שכתב על הגבולות הללו שנצטוו ישראל לכבשם. לפי זה תמוה למה סוריא נחשבת לכיבוש יחיד ואם כי הרמב"ן בעצמו ביאר שם כי הטעם הוא שדוד עשה שלא ברשות שלא נמלך בסנהדרין ולא שאל באורים ותומים, כי תחילה היה חייב להוריש ארץ שבעה עממים, בכל זאת הרי גם סוריא נכללת בתוך הגבולות שהוזכרו שם שאנו זקוקים לכבשם מצד המצוה של "וירשתם אותה וישבתם בה". ובכדי שנוכל לתרץ קושיה זאת עלינו לומר שאע"פ שהרמב"ן סובר שהמצוה של כיבוש הארץ מכוונת לכל המקומות שנכללו בתוך הגבולות שהוזכרו בדברים, מ"מ ישנן שתי דרגות במצוה של כיבוש הארץ. הדרגה הראשונה היא לכבוש את כל המקומות שנכללים בתוך הגבולות שהוזכרו בספר במדבר והם גם כן מהווים כל המקומות שלא רק הובטחו אלא גם ניתנו לאברהם אבינו. ואילו הדרגה השניה היא שלאחר שכל ארץ כנען לגבולותיה דהיינו הגבולות האמורים בספר במדבר נכבשו, אז יש מצוה לכבוש גם את המקומות הכלולים בגבולות שבספר דברים. אמנם כל זמן שלא נכבשה עדיין ארץ כנען לגבולותיה אסור לכבוש את הגבולות שבספר דברים ולכן לא היה דוד רשאי לכבוש את סוריא מפני שבאותה שעה היתה ירושלים בשלטון היבוסים וכן משמע מלשון רבינו בחיי על התורה (דברים יא:כג). ועיין בפירוש הרמב"ן על התורה (במדבר כא:כא) שמבואר בו שעבר הירדן אע"פ שהיא ירושתן של ישראל - ר"ל שעבר הירדן ניתנה לאברהם אבינו - מ"מ א היה סיחון נותן לישראל לעבור דרך ארצו, אזי לא היה משה כובש את ארץ סיחון, לפי שארץ כנען יש לה דין קדימה וזכות עדיפות לעומת עבר הירדן מזרחה, משום שארץ כנען היא ארץ זבת חלב ודבש ולא עבר הירדן למרות שגם עבר הירדן מזרחה היא מהארץ שניתנה לאברהם אבינו. וצריך לומר דאף על פי שעבר הירדן מזרחה נתנה לאברהם אבינו מ"מ כל זמן שארץ כנען לגבולותיה איננה כבושה תחת ידינו אין כיבוש עבר הירדן מהווה מעשה מצוה של כיבוש הארץ. אמנם לאחר שנכבשה ארץ כנען לגבולותיה אזי חלה המצוה של כיבוש הארץ גם על עבר הירדן.

נמצינו למדים שישנן שלש דרגות במצות כיבוש הארץ, הדרגה הראשונה: לכבוש את ארץ כנען והיינו הגבולות שנזכרו בספר במדבר ושניתנו לאברהם אבינו; הדרגה השניה: לאחר שארץ כנען לגבולותיה היא כולה כבושה תחת ידינו ישנה מצוה לכבוש את ארץ סיחון גם כן. ואילו הדרגה השלישית היא: שלאחר שארץ כנען לגבולותיה וגם עבר הירדן מזרחה הם תחת ידינו אזי מצווים אנו לכבוש את כל המקומות שנכללים בתוך הגבולות שבספר דברים. וכעת נוכל להבין את שיטת התוס' ולתרץ את הקושיות שהקשינו עליהם. הקושיה הראשונה היתה איך אומרים התוס' בגיטין דלאחר שכבשו כל א"י אפילו אם יחיד יכבוש איהו מקום בלא ב"ד הגדול יהיה נחשב לכיבוש רבים והלא אם יחיד כובש איזו ארץ מחו"ל אין הכיבוש מהווה מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ ואיך יכול הכיבוש הזה שנעשה ע"י יחיד להתייחס לכל ישראל. הקושיה השניה נובעת מהסתירה שנראית בין תחילת דברי התוס' ששם הם רומזים שאם המקום שנכבש הוא מחו"ל אזי הכיבוש נחשב לכיבוש יחיד אפילו אם השתתפו ששים רבוא, כיון שנעשה בלא דעת ב"ד הגדול וסוף דבריהם הוא שאם סוריא היתה נכבשת לאחר שירושלים עם כל ארץ ישראל היתה ברשות ישראל היה הכיבוש נחשב לכיבוש רבים אע"פ שהיה בלא דעת ב"ד הגדול. התירוץ על שתי הקושיות האלו הוא שבקשר עם חו"ל ממש, כלומר, המקומות שאינם כלולים בתוך הגבולות שבספר דברים אז ברור שאם הכיבוש נעשה בלא דעת ב"ד הגדול ובלא אורים ותומים בודאי שאינו נחשב לכיבוש רבים, משום שאינו יכול להתייחס לכל ישראל. וזוהי כוונת התוס' בקושיתם על הר"ר יצחק כשהם אומרים שאם הכיבוש הוא בחו"ל אינו נחשב לכיבוש רבים אם אינו על פי ב"ד הגדול, היינו חו"ל ממש. כלומר, חוץ לגבולות שבספר דברים. ברם, בסוף דברי התוספות בע"ז שם וכן בגיטין כשהם אומרים שאם כל ארץ ישראל כבושה תחת ידינו אז אפילו אם יחיד כבש את הארץ בלי ב"ד הגדול נחשב הכיבוש לכיבוש רבים, מכוונים ליחיד שכבש מקום בחו"ל שהוא אמנם חוץ מהגבולות שבספר במדבר אבל הוא נכלל בתוך הגבולות שבספר דברים כגון סוריא (שהרי סוריא היא לפנינו מנהר פרת) לפיכך אילו היה דוד כובש את ירושלים תחילה ואחר כך היה כובש את סוריא אז היה הכיבוש מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ והיה מתייחס לכל ישראל אע"פ שנעשה בלא ב"ד הגדול ובלא אורים ותומים. וכעת נוכל להבין מהו שכתבו התוס' בע"ז שם: "כיון שאין לו רשות לכבוש נקרא חו"ל". כלומר, שאם היה לו רשות לכבוש אז היה הכיבוש מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ.

היוצא מדברינו שלפי התוספות אם הכיבוש הוא במקומות שנכללים בגבולות שבספר במדבר אזי הוא נחשב לכיבוש רבים אפילו כשנעשה ע"י יחיד בלי ב"ד הגדול ובלא אורים ותומים משום שכיבוש בארץ כנען תמיד מהווה מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ מצד גזירת הכתוב של "וירשתם אותה וישבתם בה". אמנם אם

הכיבוש ע"י יחיד שלא על פי ב"ד הגדול נעשה במקומות שהם חוץ לגבולות שבספר במדבר אלא שהם מהגבולות שבספר דברים, אז החלות דין של הכיבוש תלוי בכך אם כל ארץ כנען לגבולותיה כבושה תחת ידינו או לא. כי אם הכיבוש נעשה בשעה שארץ כנען לגבולותיה כבושה בידי ישראל אזי מהווה הכיבוש מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ ומתייחס לכל ישראל ולכך נחשב לכיבוש רבים. ברם, אם אותו הכיבוש נעשה בשעה שארץ כנען לגבולותיה לא היתה כבושה בידינו אז הוא נחשב לכיבוש יחיד ולא לכיבוש רבים והטעם לזה הוא שאם אין ארץ כנען לגבולותיה כבושה כולה ביד ישראל אין רשות למי שהוא לכבוש מקומות נוספים ומשום כך אין הכיבוש הזה מהווה מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ ולפיכך אינו יכול להתייחס לכל ישראל ולכן אינו נחשב לכיבוש רבים רק לכיבוש יחיד. ברם, אם הכיבוש ע"י יחיד שלא על פי ב"ד הגדול נעשה במקומות שהם חוץ לגבולות שבספר דברים והם חו"ל ממש אזי אין הכיבוש נחשב לכיבוש רבים מפני שכיבוש בחו"ל ממש אינו מהווה שום מעשה מצוה של כיבוש וירושת הארץ ואינו יכול להתייחס לכל ישראל.

ועיין בספר הלכות א"י המיוחס לרבינו יעקב בעל הטורים [לו ד"ז חש"ד, עמ' ט']: "ולפי דעתי לא בעיא קדוש מקום מכל מה שכבשו עולי מצרים, ואפילו היום אם תהיה עיר אחת בא"י מיוחדת לדירת ישראל והשדות מיוחדות לישראל ולא יהיה עליהן אימת גוי שיוכל לגרשם ממנה, זו היא קדושתה וחייב במעשר מדאורייתא." רואים אנו מזה שלפי בעל ספר הלכות א"י רק במקומות הנכללים בתוך הגבולות שבספר במדבר ושנכבשו ע"י עולי מצרים אמרינן דאפילו אם יחיד מישראל כבש איזה מקום ממקומות הללו יש על הכיבוש חלות דין של כיבוש רבים שיתייחס לכל ישראל כחטיבה אחת משום שהכיבוש שנעשה על ידי יחיד מישראל מהווה מעשה מצוה של כיבוש וירושת ישראל. ברם, אם הכיבוש ע"י יחיד נעשה במקום שהוא חוץ מהגבולות שנתנו לאברהם אבינו, אף על פי שהמקום הוא תוך הגבולות שהוזכרו בדברים, אזי אין על הכיבוש חלות דין כיבוש רבים; והטעם לזה הוא משום שאם המקום שנכבש ע"י יחיד הוא חוץ מגבולות שנתנו לאברהם אבינו אז אין הכיבוש מהווה מעשה מצוה של כיבוש כלל, דסברת הטור היא דהמצוה של כיבוש הארץ חלה רק על ארץ כנען שניתנה לאברהם אבינו אבל אינה חלה כלל על המקומות שנכללים בתוך הגבולות שבספר דברים משום שהמקומות האלו מהווים רק מקומות שהובטחו לישראל אבל לא ניתנו לאברהם אבינו. אמנם שיטת התוס' מתאימה לשיטת הרמב"ן ולא לשיטת הטור ולכן אומרים בע"ז דלאחר שכל הארץ שניתנה לאברהם אבינו היא כבושה תחת ידינו אם יחיד יכבוש איזה מקום שהוא חוץ מהגבולות שבספר במדבר אבל הוא מהגבולות שבספר דברים אז יש על הכיבוש חלות דין של כיבוש רבים מפני שהכיבוש הזה מהווה מעשה מצוה של כיבוש וירושת ארץ ישראל.

וכעת עלינו להעמיק בשיטת הרמב"ם, שהרי לשיטתו כל כיבוש שאינו על פי ב"ד הגדול הוא כיבוש יחיד אפילו אם הכיבוש נעשה בארץ כנען שניתנה לאברהם אבינו. והנה סברתו הוא דבלי דעת ב"ד הגדול אי אפשר שהכיבוש יתייחס לכל ישראל. ואין לומר דהסברא של הרמב"ם היא דכיבוש שנעשה ע"י יחיד אינו יכול להתייחס לכל ישראל משום שהרמב"ם לשיטתו דסבירא ליה דמצות כיבוש א"י איננה נמנית במנין המצוות. זה אינו, דכבר ביארנו במקום אחר דאפילו הרמב"ם יודה דמצות כיבוש א"י נחשבת למצוה קיומית אלא שאין היא נמנית במנין המצוות משום שאיננה מצוה חיובית.

והנה לשון הרמב"ם (הל' תרומות א:ב) הוא: "א"י האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים, אבל יחיד מישראל, או משפחה, או שבט, שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אבינו, אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצות." מבואר כאן ברמב"ם דכיבוש רבים דורש מלך ודעת רוב ישראל ואילו אורים ותומים לא הזכיר. ברם, בספר המצות (שורש י"ד) אומר הרמב"ם שאין כיבוש רבים בלי מלך, בית דין הגדול ואורים ותומים. ואם אמנם כשהוא דן בענין כיבוש רבים ב"יד החזקה" אינו מזכיר את הדרישה של אורים ותומים. אך במקום אחר שם הוא מזכיר את ההלכה המבוססת על הכתוב של "ולפני אלעזר הכהן יעמוד הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה" (במדבר כז:כא). נמצא ששיטת הרמב"ם היא שהדין שכיבוש רבים זקוק לאורים ותומים אינו דין מסויים בכיבוש אלא שהוא דין כללי בכל דבר שצורך הציבור בו והוא מה שכתב (הל' כלי המקדש י:יב): "ואין נשאלין בהן להדידו אלא או למלך או לב"ד או למי שצורך הציבור בו שנאמר 'ולפני אלעזר הכהן יעמד' וגו' הוא - זה המלך, וכל בני ישראל - זה הוא משוח מלחמה, או מי שצורך הציבור בשאילתו, וכל העדה - אלו ב"ד הגדול." זאת אומרת שהכתוב של "ולפני אלעזר הכהן יעמד" מגלה לנו, שכל דבר שצורך הציבור בו, כלומר בכל מקום שהפעולה צריכה להיות של כל הציבור כולו ולא של יחידים בלבד, בין אם הם רבים או מועטים, אז אנו

זקוקים לאורים ותומים ובלי אורים ותומים אין הפעולה יכולה להתייחס לכל ישראל. והנה הרמב"ם עצמו בהל' תרומות (כנ"ל) מזכיר רק דעת רוב ישראל ואינו מזכיר דעת ב"ד הגדול. אמנם בפ"ה מהלכות מלכים (הל' ו') כתב: "כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין הרי זה כיבוש רבים והרי הוא כא"י שכבש יהושע לכל דבר והוא שכבשו אחר כיבוש כל א"י האמורה בתורה." רואים אנו מזה שכיבוש רבים דורש, או דעת רוב ישראל או דעת ב"ד הגדול. ברור שהדרישה היסודית היא דעת כל ישראל כי בכדי שהכיבוש יתייחס לכל ישראל זקוקים אנו שיעשה מדעת רוב ישראל. ומאחר שב"ד הגדול מייצג את כל ישראל ולכן נחשבת דעת ב"ד הגדול לדעת כל ישראל.

והנה בהלכות תרומות פוסק הרמב"ם שכיבוש רבים דורש או כיבוש ע"י מלך או כיבוש ע"י נביא; ומשמע מדבריו שאם הכיבוש נעשה ע"י שופט אין הוא נחשב לכיבוש רבים, אבל בסמ"ג מבואר דגם כיבוש ע"י שופט הוא כמו כיבוש על ידי מלך ומלשון הרמב"ן (בהגשותיו על הרמב"ם בספר המצוות) משמע גם כן כדברי הסמ"ג. וצריך להבין את המחלוקת בין הרמב"ם והסמ"ג וכן עלינו להבין מהו הקשר בין מלך ונביא, באופן שכיבוש שנעשה על ידי אחד מהם הוא כיבוש רבים וא"כ בודאי שיש משהו משותף ביניהם, והנה הרמב"ם בספר המצוות (מצ' קע"ג) כתב וז"ל: "שנצטוונו למנות מלך יקבץ אומתינו וינהיגנו." הרי מבואר מלשון הרמב"ם המטרה של מנוי מלך היא שהמלך יהיה המנהיג של ישראל. ונראה שיש הבדל יסודי בין חלות דין מנהיג שיש לשופט כמו השופטים שהיו בישראל קודם ששאל נתמנה למלך לבין החלות דין מנהיג שיש למלך, ואם אמנם גם השופט נחשב למנהיג ישראל, אך הוא נחשב רק למנהיג ישראל בתור יחידים. ואף אם ישנם אלף רבוא יהודים אז השופט נחשב למנהיג של אלף רבוא יהודים, אבל יחידים ואין הוא נחשב למנהיג של כל ישראל. ברם, המלך נחשב למנהיג של כל ישראל בתור ציבור, היינו כחטיבה אחת ולא כחידים. ונראה דגם נביא יש לו חלות דין מנהיג של כל הכלל ולכן אומר הרמב"ם דכיבוש רבים הוא כיבוש שנעשה ע"י מלך או נביא מדעת רוב ישראל או מדעת ב"ד הגדול והטעם לזה דכיבוש יכול להיות נחשב לכיבוש רבים רק אם הוא נעשה ע"י כל ישראל וע"י המנהיג של כל ישראל כחטיבה אחת. ואילו הסמ"ג דסבירא ליה דאפילו אם הכיבוש נעשה ע"י שופט מדעת רוב ישראל גם כן נחשב לכיבוש רבים בודאי דסבירא ליה דגם שופט איכא ביה חלות דין מנהיג של כל כלל ישראל.

ולפי זה נוכל לברר את השאלה שהזכרנו. האם השטחים מהסוג שהם ברשות מדינת ישראל ושנכבשו ע"י עולי מצרים אבל לא ע"י עולי בבל הם קדושים בקדושת א"י וחייבים במצוות התלויות בארץ כמו א"י ממש; והבעיה היא אם הכיבוש של מדינת ישראל נחשב לכיבוש רבים או לכיבוש יחיד. והנה לפי רש"י כיבוש רבים דורש אורים ותומים וששים רבוא ובהכיבוש של מדינת ישראל, הרי בודאי שלא היה שם אורים ותומים וכן שלא היתה שם השתתפות של ששים רבוא ואם כן בודאי שלפי רש"י אין השטחים של מדינת ישראל שנכבשו ע"י עולי מצרים אבל לא ע"י עולי בבל חייבים בתרומות ומעשרות בתורת א"י שקדושה בקדושת א"י שהרי לפי רש"י כיבוש מעין זה הוא כיבוש יחיד. גם לפי הרמב"ם אין אותם השטחים שנכבשו ע"י עולי מצרים אבל לא ע"י עולי בבל חייבים בתרומות ומעשרות בתורת א"י גמורה שהרי לפי הרמב"ם כיבוש רבים דורש כיבוש ע"י מלך או נביא מדעת רוב ישראל או מדעת בית דין הגדול ובכיבוש של מדינת ישראל לא היה שם נביא או מלך או ב"ד הגדול ולפי הרמב"ם כיבוש ע"י מלך מדעת ב"ד הגדול דרוש גם בקשר עם המקומות שנתנו לאברהם אבינו ונכבשו ע"י עולי מצרים, אם כן בודאי שלפי הרמב"ם אין על השטחים הללו קדושת א"י ואין הם חייבים בתרומות ומעשרות בתורת א"י. גם לפי שיטת הסמ"ג דסובר דכיבוש ע"י שופט מדעת רוב ישראל נחשב לכיבוש רבים, אין כיבוש זה נחשב לכיבוש רבים, שהרי בכיבוש של מדינת ישראל הדעת של רוב ישראל לא ניתנה קודם הכיבוש. ואין לומר דכיון שהכיבוש של מדינת ישראל נעשה מדעת רוב היהודים שבמדינת ישראל אם כן הרי זה נחשב מדעת רוב ישראל דאזלינן אחר בני א"י ולא אחר בני חו"ל. זה אינו, דכל ההלכה שאזלינן רק אחר בני א"י ולא אחר בני חו"ל שייכת רק בקשר עם הוראת בית דין שעשו הקהל על פיהם ששם תלוי חיוב הקרבן בהחלות שם של קהל כמבואר בכתוב: "ונעלם דבר מעיני הקהל" (ויקרא ד:יג) לכן אמרינן דיושבי חו"ל אינם נקראים קהל כמבואר בלשון הרמב"ם (הל' שגגות יג:ב): "ואין משגיחין על יושבי חו"ל שאין קרואי קהל אלא בני ארץ ישראל." ברם, ההלכה דאיתן שבחו"ל אינן נחשבין מן המניין אין לה שום שייכות בקשר עם כיבוש רבים, שהרי כיבוש רבים אינו תלוי בהחלות שם של קהל, כי אם בהחלות שם של רוב ישראל ובודאי שגם היהודים שבחו"ל נחשבים לישראל כמו היהודים שבארץ ישראל. ואע"פ שהרמב"ם בפירושו המשנה שלו (בכורות פ"ד) אומר שאם הסכימו בני א"י להסמיך איזה חכם אז יש על החכם חלות דין של סמוך לפי שבני א"י הם הנקראים קהל, הרי חזינן דההלכה שבני חו"ל אינם מן המניין

יש לה שייכות גם בקשר עם סמיכה. הטעם לזה הוא דכל החלות דין של סמיכה הוא ענין של רשות להורות ולדון ולכך סבירא ליה להרמב"ם דאם בני א"י הסכימו להסמיך איזה חכם ולתת לו רשות להורות ולדון אזי הוא נחשב לסמוך. אבל בודאי שההלכה שבני חו"ל אינם מן המניין אין לה שום שייכות לכיבוש רבים. ברם, לפי שיטת התוספות בגיטין ובע"ז וכן לפי הטור, בארץ שניתנה לאברהם אבינו שהיא ארץ כנען לגבולותיה, אפילו אם יחיד מישראל כבש שם בלי דעת ב"ד הגדול ובלי דעת רוב ישראל וכן בלי אורים ותומים נחשב הכיבוש לכיבוש רבים ומתייחס לכל ישראל א"כ לפי שיטה זו דין השטחים של מדינת ישראל במקומות שנכבשו ע"י עולי מצרים ולא נכבשו ע"י עולי בבל הוא שנחשב לכיבוש רבים והשטחים חייבים במצוות התלויות בארץ.

היוצא מדברינו שלפי רש"י והרמב"ם השטחים מסוג השני שנמצאים בשלטון ישראל ונכבשו ע"י עולי מצרים ולא נכבשו ע"י עולי בבל אין בהם קדושת א"י ואינם חייבים במצוות התלויות בארץ בתורת א"י, ולפי שיטת התוספות בגיטין ובע"ז וכן שיטת הטור ב"הלכות א"י", שאם המקום שנכבש הוא מהארץ שניתנה לאברהם אבינו אזי אפילו אם יחיד כבש את המקום יש על הכיבוש חלות דין כיבוש רבים. זאת אומרת שלפי שיטת התוספות והטור השטחים מסוג השני יש עליהם חלות דין כיבוש רבים.

וכעת אנו צריכים לברר דינם של השטחים הנמצאים ברשות מדינת ישראל, אך לא נכבשו אפילו ע"י עולי מצרים והם השטחים מסוג השלישי. בודאי שלפי רש"י והרמב"ם השטחים הללו אין עליהם קדושת א"י מכיון שאפילו השטחים מסוג השני כנ"ל לפי רש"י והרמב"ם אין עליהם קדושת א"י. זה גם כן ברור שלפי שיטת הטור אין על השטחים הללו קדושת א"י שהרי הטור אומר דרק אם יחיד כבש איזה מקום בשטחים שנכבשו ע"י עולי מצרים אז יש על הכיבוש חלות דין של כיבוש רבים. אמנם אנו צריכים להתבונן האם לפי שיטת התוספות בגיטין ובע"ז מחוייבם השטחים מסוג השלישי במצוות התלויות בארץ. כמדומני שכל השטחים מסוג השלישי נכללים בתוך הגבולות שהוזכרו בדברים כנ"ל וכבר ביארנו שלפי הרמב"ן ותוספות כל המקומות שנכללים בתוך הגבולות שהוזכרו בדברים שם, יש עליהם מצוה של כיבוש אם הארץ שניתנה לאברהם אבינו היא כבר כבושה תחת ידינו; ואם יחיד מישראל יכבוש איזה מקום ממקומות הללו קודם שארץ כנען לגבולותיה היא בידינו אזי אין על הכיבוש חלות דין כיבוש רבים, משום שלפני שארץ כנען לגבולותיה היא בידינו אזי אין על הכיבוש חלות דין כיבוש רבים, משום שלפני שארץ כנען לגבולותיה היא בידי ישראל, אין לנו רשות לכבוש מקומות נוספים ולכך אין הכיבוש יכול להתייחס לכל ישראל ולא הוי כיבוש רבים. לפי זה יוצא שכל השטחים של מדינת ישראל של סוג השלישי כמו הגדה הדרומי של מדינת ישראל שנכבשו ע"י ישראל במלחמת העצמאות קודם שירושלים העתיקה ומקומות אחרים מהארץ שניתנה לאברהם אבינו נכבשו ע"י ישראל אין עליהם קדושת א"י אפילו לפי שיטת התוספות שהרי התוספות בגיטין ובע"ז אומרים שרק אם יחיד כבש איזה שטח במקומות הנכללים בגבולות שהוזכרו בדברים לאחר שכל הארץ שניתנה לאברהם אבינו היא תחת ישראל אז יש על השטח הנזכר חלות דין של כיבוש רבים ולא כשהשטח הנזכר נכבש לפני שהארץ שניתנה לאברהם אבינו נכבשה בידינו.

אמנם נראה לי דלפי דעת התוספות יש על השטחים מסוג השלישי כמו הגדה הדרומי חלות דין של כיבוש רבים אע"פ שבשעת הכיבוש של הקצה הדרומי על ידי צבא ישראל במלחמת העצמאות היו עדיין ירושלים העתיקה ועוד מקומות מארץ כנען בשלטון הערבים, ולפי התוספות הטעם שאין קדושת א"י חלה על מקומות נוספים כל זמן שארץ כנען היא תחת שלטון נכרים היא משום שאין רשות לבני ישראל לכבוש מקומות נוספים כל זמן שהארץ שניתנה לאברהם אבינו אינה כבושה תחת ידינו. אבל השטחים מסוג השלישי נכבשו על ידי הצבא במלחמת הגנה שהיא נחשבת למלחמת עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם ואם כן הרי הצבא היה לו רשות לכבוש את השטחים מסוג השלישי ולכן הכיבוש הזה יש עליו חלות דין של כיבוש רבים. גם זה ברור שלפי שיטת הרמב"ם ישנה הלכה מיוחדת שכל זמן שאין כל ארץ כנען לגבולותיה תחת ידינו אין קדושת א"י חלה על ארצות נוספות אפילו כשהארצות הנוספות נכבשו ברשות וכמבואר ברמב"ם שסוריא לא נתקדשה בקדושת א"י אע"פ שהכיבוש נעשה על פי בית דין הגדול ובודאי שהיה ברשות. ברם, אנחנו דנים עכשיו האם השטחים מסוג השלישי יש עליהם חלות דין כיבוש רבים לפי שיטת התוספות שסוברים כי מה שסוריא אינה נחשבת לכיבוש רבים הוא משום שדוד כבש אותה שלא ברשות. אבל הכיבוש של מלחמת העצמאות ושל ששת הימים כיון שנעשה ברשות - מצד ההלכה של עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, לפיכך נחשבים אותם השטחים מסוג השלישי לכיבוש רבים וחייבם במצוות התלויות בארץ.

---

[*] מאמר זה הופיע לראשון בחוברת קובץ תורה שבעל-פה כרך ט"ז, בהוצאת מוסד הרב קוק ירושלים עיה"ק, שנת תשל"ד. תודתינו נתונה להרב יוסף מובשוביץ, מנכ"ל מוסד הרב קוק.